

Stabilita kultury¹

Izolované společenství, které ponechává subjekt ve stejných podmínkách prostředí a bez selekce, se nakonec po řadě generací fyzicky stabilizuje. Pokud neexistují stimuly, které modifikují sociální strukturu a psychický život, potud má kultura také stabilní formu. Primitivní izolované kmeny se nám a sobě samým jeví jakoby bez vývoje, protože procesy změny kultury jsou v nerušených podmínkách velmi pomalé.

V nejranější době existence lidstva se kultura měnila téměř nepozorovatelně. Historie člověka, bytosti, která vyrábí nástroje, zasahuje víceméně do doby před 150 tisíci lety. Nástroje, které patří do této doby, nalézáme ukryty v půdě. Jsou to kamenné nástroje jednoduchého tvaru. Po dobu neméně než 30 tisíc let se tvary nezměnily. Když pozorujeme takovou stálost u zvířat, vysvětlujeme ji jako výraz instinktu. Objektivně se zdá, že výroba nástrojů člověkem této doby odpovídá instinktivním návykům, podobným instinktům mravenců a včel. Opakováním stejného úkonu beze změny, generace po generaci, se vytváří dojem biologicky determinovaného instinktu. Ještě nevíme, zda je takový názor správný, protože nemůžeme říci, do jaké míry se každá generace učí od svých předků. Zvířata, jako ptáci a savci, se nechovají pouze instinktivně; učí se také podle vzoru a nápodobou. Koně a psi se naučí reagovat na zavolání nebo na mluvené slovo. Angličtí vrabci, vycílení kanáry, se naučili jejich zpěvu a volacím znakům (call notes). Papoušci se naučí imitovat zvuky. Opice se dokonce naučí užívat hole nebo kamenů jako nástroje.

Je pravděpodobné, že podmínky pračlověka byly stejné. Na nejranějších nálezích lze dokonce nalézt rozdíly. Zatímco v některých oblastech byly typickým tvarem nástroje kamenné hroty (flint blades), v jiných to byl sekáček (cleaver) nebo palice (coup-de-point). Podle Menghina vznikla kultura, založená na používání kostí, v severopolské části Asie, jiná, založená na výrobě kamenných hrotů (flint blade), ve východní Asii, a další, používající kamenných sekáčků (flint cleavers), v Indii.

¹ Anthropology and Modern Life, New York 1962, str. 132—161.

Důležitost procesu učení je tím zřejmější, čím více se přibližujeme současné době. Zbraně se ještě více diferencovaly. Ne ve všech lokalitách byly stejného tvaru a je pravděpodobné, že kdybychom zkoumali chování člověka odděleně po tisíci letech, tak bychom tyto změny objevili.

Koncem doby ledové dostoupila diferenciací tvarů vyráběných předmětů na stejnou úroveň, v jaké dnes existuje u primitivních kmenů. Není důvodu domnívat se, že život Magdaléňanů, kteří žili koncem doby ledové, byl v nějakém ohledu jednodušší než život moderních Eskymáků.

Diferenciací místních skupin a činností v každé skupině byla na začátku posledního geologického období značná. Změny, které zpočátku vyžadovaly desítek tisíc let, později tisíce let, se nyní odehrávaly za jedno století a přinášely stále se zvyšující množství tvarů.

S nástupem historické doby poklesl ještě více stupeň stability kultury a v moderní době se změny odehrávají s velkou rychlostí nejen co do materiálních produktů naší civilizace, ale také co do forem myšlení.

Rychlost změn v kultuře není jednotná. Můžeme pozorovat v mnoha případech, že za období poměrné stability následovala jiná období rychlých změn. Velké stěhování Teutonů na konci starověku přineslo základní změny v kultuře a řeči. Po nich následovala období konsolidace. Dobyť severní Afriky Arabi zničilo starou civilizaci a na její místo nastoupily nové formy. Asimilaci kultury lze rovněž pozorovat u mnohých primitivních kmenů a ačkoli neznáme rozsah změn, existuje tu často silné vnitřní svědectví o rychlém přizpůsobení se nové úrovni. V jazyce lze často pozorovat střídání období rychlých změn a období poměrné stability. Přejít od anglosaštiny a normanštiny v angličtině byl rychlý. Od té doby je vývoj angličtiny poměrně pomalý. Podobná období neklidu se odehrávala ve vývoji moderní perštiny.

Evropské civilizace podněcují svým vlivem na primitivní kultury velmi rychlé změny. Když tyto kultury nezmizí úplně, velmi rychle se přizpůsobí. To dobře ilustruje moderní kultura mexických a peruánských Indiánů. Část jejich staré materiální kultury přežívá. Pod nátlakem katolicismu a jiných španělských kulturních forem přetrvávají staré myšlenky, přizpůsobené přenesené civilizaci. Vzniká směs, která neustoupí, dokud tuto rovnováhu nenaruší moderní školy a čilejší účast ve světovém dění. Příklad přizpůsobení nového a starého lze

nalézt u kmenů Pueblo z Nového Mexika, které se tak, jak jen bylo možno, vědomě izolovaly od amerického života kolem nich. Jejich denní život se pozměnil užíváním výrobků amerického původu. Používá se pletené zboží, skleněná okna a dveře, zemědělské nástroje, domácí zařízení; o nedělích navštěvují katolické kostely, slaví svátky svatých; to vše je přizpůsobeno starším formám života. Přežívají starodávné domácí zvyky; u některých Pueblanů je to dřívější způsob oblékání; obilí se mele jako dřívě mezi mlecími kameny, dále užívají staré španělské pece na pečení chleba a starodávné náboženské víry a obřady se tak přizpůsobily, že existují dál bez vážných vnitřních konfliktů, bok po boku s katolicismem. Nová rovnováha se naruší jen tehdy, když danou izolaci znemožňují všeobecné podmínky života, kterým se mladší generace přizpůsobuje.

Ještě nápadnější je rychlost změny kultury u černochů v USA. Od té doby, co sem byli přivezeni jako otroci, mizel jejich jazyk, staré zvyky a víry tak, jak je absorboval ekonomický život Ameriky. Dr. Parsons, dr. Herskovits a Zora Hurstonová ukázali, že když postupujeme od jihu na sever, od Holandské Guayany do severních států USA, jsou pozůstatky černošské kultury menší a menší. Izolovaní Křováci ze Surinamu jsou co do kultury v podstatě Afričané. Černošské okresy na jihu USA si zachovávají některé africké prvky, zatímco černošský obyvatel severoamerického města je po všech stránkách stejný jako jeho bílý soused, když nepřihlížíme k tomu, do jaké míry se společenské přehradu snaží zvětšit tu nebo onu zvláštnost chování.

Přes rychlé změny v mnoha aspektech našeho moderního života můžeme v jiných ohledech sledovat značnou stabilitu. Charakteristickými rysy naší civilizace jsou konflikty mezi setrvačností konzervativní tradice a radikalismem, který nebere ohledy na minulost, ale snaží se přestavět budoucnost na základě rozumových úvah, které mají podpořit jeho ideály. Tyto konflikty lze pozorovat ve vzdělání, zákonech, ekonomických teoriích, náboženství a umění. Některými z těchto konfliktů jsou: kázeň proti svobodě kontroly, podřízení se veřejnému dobru proti osobní svobodě, kapitalismus proti socialismu, dogma proti svobodě víry a zavedené umělecké formy proti estetickému vyjádření subjektu pouze podle individuálního názoru. Jsou možné, žije-li v rychle se měnící kultuře vedle sebe staré a nové.

Jsme zvyklí měřit schopnost rasy podle výsledků dosažených v kul-

tuře, které se rychle mění. Ty rasy, u nichž byly poslední změny nejrychlejší, se proto jeví jako nejmúspěšnější.

Proto je důležité studovat podmínky, které určují stálost nebo změnu, a vědět, zda jsou změny určovány organicky nebo kulturně.

Chování, které je determinováno organicky, nazýváme instinktivní. Když dítě pláče a směje se, když později chodí, jsou jeho činnosti v tomto smyslu instinktivní. To, že dýchá, žvýká, upouští od náhlých nesmyslných nápadů, přibližuje se k žádaným předmětům. Je pravděpodobně určeno organicky. Není třeba se tomu učit. Většina těchto činností je nepostradatelná pro udržení života. Nikdy nemůžeme vysvětlit důvody, které nás nutí provádět organicky determinované činnosti. Dostaví se podnět a my reagujeme okamžitě, bez vědomé snahy. Některé z těchto reakcí lze beztravně pozměnit nebo dokonce potlačit. Tak se můžeme naučit překonat reakci na strach. Je to těžké, ale ne nemožné.

Na základě této zkušenosti se přikláníme k tomu, považovat každý typ chování, charakterizovaný okamžitou, bezděčnou reakcí, za chování instinktivní. Toto je omyl, protože zvyky, které jsme si osvojili během útlého dětství, mají stejné rysy. Určují zvláštní formy naší činnosti, dokonce i takové, které jsou založeny na struktuře našeho organismu. Musíme uznat, že specifické formy našeho jednání jsou určeny kulturou.

Musíme jíst, abychom žili. Obyvatel Arktidy je nucen jíst maso, hind se živí rostlinnou stravou.

To, že chodíme po nohou, je podmíněno somaticky. Jak chodíme, náš způsob chůze záleží na tvaru boty, na střihu oděvu, na způsobu, jakým nosíme náklad, na utváření terénu, kterým jdeme. Zvláštní formy pohybu mohou být zčásti určeny fyziologicky, avšak mnohé jsou napodobeny. Opakují se tak často, že se zautomatizují. Stávají se návykem našeho přirozeného pohybu. Reakce je tak snadná a tak pohotová jako u instinktivní akce, a změnit získaný návyk v nový je stejně obtížné. Po důkladném osvojení automatické činnosti je stupeň jejího uvědomění stejný jako u instinktivní činnosti.

Ve všech těchto případech je schopnost rozvinutí určitého návyku určena somaticky. Zvláštní způsob pohybu je automatický, získaný stálým, navyklým prováděním.

Tento rozdíl je zvláště zřetelný při používání jazyka. Schopnost řeči je určena somaticky a měla by být proto nazvána instinktivní. Avšak

to, co říkáme, je určeno výhradně naším cílem. Osvojujeme si jeden nebo druhý jazyk podle toho, co slyšíme mluvit kolem sebe. Zvykneme si na velmi určité pohyby rtů, jazyka a celé skupiny artikulačních orgánů. Když mluvíme, neuvědomujeme si vůbec kterýkoli z těchto pohybů ani strukturu jazyka, ve kterém mluvíme. Protiví se nám odchylky ve výslovnosti a struktuře. Jako dospělí zjišťujeme, že je velmi obtížné, ne-li nemožné, úplně si osvojit mistrovství nových artikulací a nových struktur, které jsou zapotřebí při studiu cizího jazyka. Naše lingvistické návyky nejsou instinktivní. Jsou automatické.

Naše myšlenky a naši řeč doprovázejí svalové pohyby, někteří lidé by dokonce řekli, že to jsou naše myšlenky. Způsoby pohybu svalů nejsou v žádném případě všude stejné. Pohyblivost Itala nápadně kontrastuje se zdrženlivostí Angličana.

Lidská schopnost používat nástroje je určena organicky. Je instinktivní. To však neznamená, že druh vyvinutého nástroje je předepsán instinktem. I malá znalost vývoje nástrojů dokazuje, že zvláštní formy, charakteristické pro každou oblast a dobu, závisejí na tradici a nejsou v žádném případě určeny somaticky. Volba materiálu záleží zčásti na okolí a zčásti na stavu objektů. Používáme ocel a další uměle vyrobené materiály, Afričané používají železo, jiní kámen, kost či lasturu. Tvary pracovních částí nástrojů záleží na účelu, kterému mají sloužit, tvar držadel závisí na našich motorických návycích.

Totéž platí obvykle o našich zálibách a nelibostech. Tělesně jsme schopni produkovat hudbu a radovat se z ní. Ale která hudba se nám líbí, to záleží většinou výhradně na zvyku. Naše harmonie, rytmus a melodie nejsou stejné jako ty, ze kterých mají požitek Siamci, a vzájemného porozumění, pokud je vůbec možno, lze dosáhnout jen po dlouhém cviku.

Cokoli získáme v útlém dětství jako návyky, které se nemění, se automatizuje. Automatismus má kromě pozitivního účinku, který spočívá ve snadnosti provedení, rovněž záporný účinek, který je stejně důležitý. Každá činnost, která se liší od těch, jež provádíme podle návyku, na nás ihned působí jako směšná nebo odporná, podle jejího emočního zabarvení. Cítíme silný odpor proti častým odchýlkám od automatického jednání. Pes, naučený podávat svou zadní packu místo přední, v nás budí smích. Společenský úbor nošený v době, kdy to konvence nedovolují, se zdá směšný. Stejně tak šaty, které byly kdysi moderní, ale vyšly z módy. Stačí jen pomyslet na dojem, který by dnes vyvolaly

krinolíny z poloviny minulého století nebo pestré barvy pánských oděvů. Musíme si rovněž uvědomit, jak neradi bychom si vyšli v nevhodném oblečení.

Mnohem vážnější je náš nesouhlas v záležitostech, které vyvolávají silnější emocionální reakce. Dobrým příkladem je chování u stolu. Většina z nás je velmi citlivá na porušení dobrého stolování. Je mnoho kmenů a lidí, kteří neumějí používat vidličku a kteří jedí rukou. Považujeme to za nechutné, protože jsme zvyklí používat vidličky a nože. Jsme zvyklí jíst tiše. U některých indiánských kmenů je nezdvořilé, když se nemlaská na znamení, že jídlo chutná. Co je pro nás odporné, je u nich na místě.

Ještě nápadnější je naše reakce na porušení slušnosti. Sami jsme svědky znatelné změny, pokud jde o posuzování toho, co je nebo není slušné. Srovnávací studie ukazuje, že slušnost lze nalézt po celém světě, avšak představy o tom, co je slušné a co neslušné, se neuvěřitelně liší. Dnešní dámské šaty by byly před třiceti lety neslušné. Jihoafričtí černoši zdraví vysoce postavenou osobu tak, že se k ní otočí zády a ukloní se směrem od ní. Někteří jihoameričtí Indiáni mají za neslušné jíst v dohledu jiných lidí. Ať je forma slušného chování jakákoli, odsuzuje se tvrdě každé porušení etikety.

To je charakteristické pro všechny formy automatického chování. Automatické jednání je doprovázeno nejnižším stupněm uvědomění. Jednání, které je v rozporu s naším automatickým chováním a jehož jsme svědky, vyvolává ihned naši velkou pozornost. Pokud by se po nás chtělo, abychom také tak jednali, museli bychom v sobě překonat silný odpor. Pokud by šlo o motorické návyky, spočíval by odpor v potížích při získání nových návyků. Tyto obtíže jsou tím větší, čím jsme starší. Možná, že je to méně na úkor nepřizpůsobivosti než toho, že se po nás stále žádá, abychom jednali, a my nemáme čas se přizpůsobit novým okolnostem. V drobných záležitostech může mít odpor formu strachu nebo pocitu směšnosti, při vážnějších záležitostech může vzniknout hrůza ze společenského odsouzení. Ale není to jen strach z kritického postoje společnosti, který budí odpor proti novému chování. Stejnou mírou spočívá v naší vlastní neochotě změnit se a v našem naprostém nesouhlasu s nekonvenčním chováním.

Nesnášenlivost přísně rozdělených sociálních skupin se často zakládá na síle automatických reakcí a na intenzivním nesouhlasu jednání, které je v rozporu s naším vlastním automatismem. Zjevný fanatis-

mus, který se projevil při pronásledování kacířů, je třeba vysvětlovat právě takto. V době, kdy dogma, hlásané církví, se vrylo do každého jednotlivce tak silně, že se stalo automatickou součástí jeho myšlenek a jednání, doprovázel je pocit odporu, nepřátelství vůči každému, kdo se nepodílel na tomto cítění. Pojem fanatismus nevyjadřuje zcela přesně postoj inkvizice. Její psychologickou základnou byla spíše nemožnost změnit způsob myšlení, který se zautomatizoval, a z toho vyplývající neschopnost sledovat nové směry myšlení, které ze stejného důvodu se zdály protispolečenské, tj. zločinné.

Podobně je tomu v současném konfliktu mezi nacionalismem a internacionalismem, s jejich vzájemnou nesnášenlivostí. Dokonce i ve vědě lze pozorovat podobnou nesnášenlivost v zápase rozdílných teorií a v potížích při překonávání tradičních hledisek.

Jak pozitivní, tak negativní účinek automaticky osvojeného jednání znamená, že v nich obsažená kultura musí být stálá. Každý jedinec se chová podle kulturního prostředí, ve kterém žije. Poruší-li se uniformita automatických reakcí, stabilita se oslabí nebo ztratí. Konformita a stabilita jsou nerozlučně spojeny. Nekonformnost láme sílu tradice.

Tím přicházíme ke studiu podmínek, které vytvářejí konformnost a nekonformnost. Konformnost instinktivních činností je vynucena naší organickou strukturou, konformnost automatických činností návykem. Dítě se učí mluvit nápodobou. Během prvních několika let života postupně začíná ovládat pohyby hrtanu, jazyka, patra a rtů, až je konečně provádí s velkou přesností a rychlostí. Je-li dítě přemísťeno do nového prostředí, ve kterém se mluví jiným jazykem, ještě předtím, než se artiklace ustálí, dítě si osvojí artikulační pohyby nového jazyka velmi snadno. Pro dospělé je změna z jednoho jazyka do druhého mnohem obtížnější. Požadavky každodenního života ho nutí užívat řeči a artikulační orgány pracují podle automatických a zafixovaných návyků jeho dětství. Nápodobou dojde k určitým modifikacím, avšak úplný rozchod s ranými návyky je mimořádně obtížný, pro mnohé nemožný a pravděpodobně není v žádném případě dokonalý. Nežádoucí pohyby se znovu objeví, jestliže pro nemoc selže ovládnání centrálního nervového systému.

Rané návyky také řídí a kontrolují tělesné pohyby. V dětství se naučíme určitým způsobem zacházet se svým tělem. Pokud se tyto pohyby zautomatizovaly, je téměř nemožné si osvojit jiný způsob, pro-

tože všechny svaly jsou zharmonizovány tak, aby fungovaly určitým způsobem. Změnit způsob chůze, rukopis, změnit hru obličejových svalů při reakci na emoce je úkol, který nikdy nelze provést dokonale.

Co platí pro tělo, platí stejně pro duševní pochody. Jestliže jsme se naučili myslet určitým způsobem, je nesmírně obtížné se toho zbavit a myslet jiným způsobem. Osoba, která jako dítě nebyla nikdy zvyklá ovládat reakce na city jako pláč nebo smích, se těžko naučí sebeovládání, které je u nás tak vypěstované. Poznatky nejranějšího dětství zůstávají pro mnoho lidí po celou dospělost dogmatem, pravdou, o které se nikdy nepochybuje. Důležitost dojmů nejranějšího dětství nedávno zdůraznili opět psychoanalytici. Cokoli se odehraje během prvních pěti let života, vytváří prostor pro reakce individua. Návyky ustavené v této době se zautomatizují a dlouho odolávají jakémukoli tlaku, který vyvolává změnu.

Bylo by přehnané tvrdit, že jen tyto návyky jsou odpovědné za reagování jednotlivce. Jeho tělesná organizace hraje určitě svou roli. To se nejjasněji projevuje na patologických případech nebo u jedinců nadaných v určitém směru; avšak celá populace se skládá z jedinců, kteří se velmi různí v tělesné formě a funkcích, a protože stejné formy a schopnosti se vyskytují v mnoha skupinách, nemůže být skupinové chování ovlivněno strukturou. Rozdíly musí záviset na kulturně osvojených automatických návycích, a ty patří mezi nejdůležitější zdroje konzervatismu.

Podmínky, které fixují naše návyky, může osvětlit několik příkladů. Rozdělování ohně třením je známo téměř všude. Většina lidí používala větenu, kterým otáčela jedním a druhým směrem v dlaních nebo mechanicky. Jiní používali brázdidel a další pilek. Princip je vždy shodný. Dřevo se tře o dřevo, a to takovou rychlostí, až prach, který při tření vzniká, se nakonec vznítí. Použitý pohyb je různý: v jednom případě vrtání, v jiném brázdění nebo řezání a ve třetím pilování. Dalším příkladem je výroba mouky. Někteří lidé ji získávají mletím obilního zrna mezi kameny, jiní roztloukáním ve hmoždíři. Tvar paliček pro tlučení záleží na materiálu, použítí jedné nebo obou rukou a na způsobu držení paličky. Kladiva mohou být s rukojetí nebo bez ní a mohou se používat jednou nebo oběma rukama. Jejich účel je vždy týž, ale jejich tvar se mění podle způsobu, jakým se kladiva obvykle užívá. Některé kmeny používají ručních širočin s dlouhými topůrkami, jiné je drží těsně u ostří. Kuchacích (páracích) nožů se používá k řezání směrem k sobě,

jiných tvarů nožů se používá směrem od těla. Tomu, kdo je zvyklý řezat kuchacím nožem, je nepohodlná rukojeť, která není uzpůsobena tomuto pohybu. Pohybové návyky lidí se odrážejí ve tvaru rukojetí jejich nástrojů.

Pohyby určené tvarem držadel jsou někdy velmi zvláštní a přechod k jinému tvaru držadla je přiměřeně nesnadný. Dobrým příkladem je eskymácký ruční vrhač, který slouží k tomu, aby dal větší pohybový moment kopí nebo oštěpu, než jím může dát ruka. Je to jakési prodloužení ruky. Jeden konec se drží v ruce. Na povrchu vrhače je žlábek, ve kterém spočívá kopí tak, že je jeho držadlo podepřeno druhým koncem vrhače. Když se ruka při vrhacím pohybu vymrští kupředu, opírá se kopí o vzdálenější konec vrhače, který vzhledem k větší vzdálenosti od ramene se pohybuje rychleji, čímž udělí zbrani větší pohybový moment. Přesnost, s jakou je kopí vrženo, záleží na vycvičení ruky, protože nejmenší změna v její poloze mění let zbraně. Tvar ručního vrhače se podstatně liší u jednotlivých kmenů. Na Labradoru a v území dále na sever je široké a těžké, s držadly pro palec a prsty. Na Aljašce je štíhlé, s držadlem úplně jinak utvářeným. Ruka přivyklá na široký vrhač by potřebovala mnoho času k tomu, aby se naučila používat vrhače užšího. V Austrálii se vyskytuje nástroj stejného druhu, ale jeho tvar je úplně odlišný. Domnívám se, že Australan, který by se pokusil použít eskymáckého vrhače kopí, by svou kořist nezasáhl.

Totéž platí o našich moderních nástrojích. Pohyby těla se přizpůsobují držadlu nástroje. Držadlo se nezměnilo do doby, kdy byly zavedeny stroje. Držadlo hoblíku vypadá jako přizpůsobené ruce. Jeho tvar se vyvinul tak, aby usnadňoval pohyby. Kdybychom při hoblování použili jiného pohybu, muselo by se změnit také držadlo; avšak používání držadla, které bylo vyvinuto, určuje návykové pohyby, které si osvojujeme.

Jako další příklad mohou sloužit naše obyčeje. Sedáme na židle. Máme rádi opřená záda a nohy na zemi. Indiáni to vůbec nepovažují za pohodlné. Sedají na zem. Někteří si natáhnou nohy před sebe, jiní stranou. Někteří se usadí tak, že ohnou dolní část nohou dovnitř a posadí se na zem mezi chodidla. Pro většinu nás dospělých je tato poloha nemožná.

Tvar nábytku závisí na naší navyklé poloze. Někteří lidé spí na zádech, jiní na boku. Při spánku na boku je výhodné podepřít hlavu polštářem. Lidem, kteří spí na zádech, vyhovuje podepřít si krk úzkou

podložkou, zatímco ramena zůstávají v rovině a hlava je jakoby zavěšena. Tvary židlí, postelí, stolů a mnoha domácích zařízení jsou tak určeny našimi pohybovými návyky a jejich používání nutí každou další generaci řídit se stejnými návyky. Tím se stabilizují a stávají se automatickými.

Potíže se změnou tvarů, která závisí na dobře osvojených pohybových návycích, dobře ilustruje neměnící se klaviatura plana, která odolala všem snahám po zlepšení, nebo komplexnost tvarů a nedostatečný počet znaků naší abecedy, kterou si stěží uvědomuje většina těch, kdo píšou a čtou. Ve všech těchto případech univerzálnost návyku v sociální skupině přináší s sebou konformnost všech jednotlivců, kteří ji tvoří.

Nejvíce automatizovaná činnost člověka je řeč a je zajímavé zjistit, do jaké míry působí navyklá řeč na konformnost našich činností a myšlenek. Otázka by také mohla být formulována tak, že se ptáme, jak dalece jazyk řídí činnost a myšlení a jak dalece naše chování řídí jazyk. Některých aspektů této otázky jsme se již dotkli.

Jazyk umožňuje vytvořit nové tvary pro vyjádření nových kulturních potřeb. V našem slovníku existuje velké množství slov, která vznikla s novými vynálezy a novými myšlenkami, jež by byly našim předkům před dvěma sty lety nesrozumitelné. Naopak slova, kterých se již nepoužívá, zanikla.

Co platí o slovech, platí i o formách. Mnohé primitivní jazyky jsou velmi určité ve vyjadřování myšlenek. Místo, čas a modalita kteréhokoli výroku se přesně označují. Indián z ostrova Vancouver neřekne „člověk je mrtev“, řekne „tento muž, který zesnul, leží mrtev na zemi ve svém domě“. Nevyjadřuje ve shodě s formou svého jazyka myšlenku „člověk je mrtev“ v zevšeobecnělé formě. Mohlo by se zdát, že to je chyba jeho jazyka, že nemůže formulovat všeobecný výrok. Ve skutečnosti nepotřebuje výroky zevšeobecnovat. Mluví ke svým soukmenovcům o specifických událostech každodenního života. Nemluví o abstraktním dobru, mluví o dobrotě určité osoby a nepotřebuje užívat abstraktní výrazy. Otázka je, co se stane, když se kultura změní a vznikne potřeba zevšeobecnělých výrazů. Historie našeho vlastního jazyka to jasně ukazuje. Nedělá nám potíže přimět jazyk k tomu, aby tvořil nové formy a tvary, které potřebujeme. Jestliže filosof rozvíjí novou myšlenku, nutí jazyk tvořit nové prostředky, které přiměřeně vyjádří jeho myšlenky. Jestliže se tyto prostředky zakoření, jazyk se tímto příkladem řídí. Pečlivé studium primitivních jazyků

ukazuje, že tyto možnosti jsou vždy vlastní jejich struktuře. Když misionáři učí domorodce překládat bibli a modlitby, nutí je znásilňovat běžné formy jazyka, což je vždy možné. V tomto smyslu můžeme říci, že kultura determinuje jazyk.

Z tohoto hlediska jsou nejpoučňější ty části slovníku, které vyjadřují systém klasifikace; nejzajímavější je číselná soustava a terminologie příbuzenství.

Veškeré počítání je založeno na seskupování jednotek. Seskupujeme do desítek a děláme to automaticky. Některé jazyky tvoří skupiny po pěti a spojují čtyři pětky, to znamená prsty na rukou a nohou, do jedné větší jednotky. V angličtině by jejich vyjádření znělo jeden, dva, tři, čtyři, pět; jeden, dva, tři, čtyři, pět na druhé ruce, jeden, dva, tři, čtyři, pět na jedné noze, jeden, dva, tři, čtyři, pět na druhé noze, a konečně místo našich dvaceti — jeden člověk. Chci-li v takovém jazyce říci 973, musím seskupit jednotky ne $9 \times 10 \times 10$ (900) plus 7×10 (70) plus 3, ale $2 \times 20 \times 20$ (800) plus 3 na druhé ruce (tj. 8) krát 20 (160) plus 3 na jedné noze (tj. 13). Jinými slovy, my počítáme 973 jednotek jako 900 plus 70 plus 3. V jiném jazyce se 973 počítá jako 2×400 plus (5 plus 3) krát 20 plus (10 plus 3). Každé číslo je rozděleno na skupiny jednotek, násobků dvaceti, 400, 8000 atd. Automatické osvojení této nové klasifikace je nesmírně těžké.

Naše výrazy pro spřízněnost jsou založeny na několika jednoduchých principech: generace, pohlaví, přímý původ nebo vedlejší větev. Můj strýc je osoba z první vzestupné generace, muž, vedlejší větev. U jiných národů mohou být principy zcela jiné. Například rozdíl mezi přímou a vedlejší větví se nemusí brát v úvahu, zatímco výrazy se mohou lišit podle pohlaví toho, kdo mluví. Muž např. oslovuje matku a všechny ženy první vzestupné generace jedním termínem a stejně tak jedním slovem své syny a synovce. Pojetí a emocionální význam našeho slova „matka“ nemůže v takové terminologii přežít. Přizpůsobení se novým pojmům, které znemožňují obvyklou emocionální reakci na termíny příbuzenství, je rovněž nesmírně těžké.

Jiným způsobem ovládá jazyk formy myšlení. Každý jazyk má svůj vlastní způsob klasifikace zkušeností a vnitřního života, a formy myšlení do určité míry ovládají asociace mezi slovy. V nás mohou činnosti jako rozbíjení, trhání a skládání vyvolat myšlenku na věci, které rozbíjíme, trháme a skládáme. V jiných jazycích tyto termíny vyjadřují, jak se tyto činnosti provádějí, tlakem, tahem, rukou.

Ještě důležitější je emocionální zabarvení slov. Zvláště takových, která jsou symboly skupin myšlenek, na něž automaticky odpovídáme určitým způsobem a které mají základní význam při utváření našeho chování. Fungují jako spouštěče zvykových činností. V naší moderní civilizaci patří do této třídy slova patriotismus, demokracie nebo autokracie, svoboda. Skutečný obsah mnohých z nich není důležitý; důležitý je jejich emocionální význam. Svoboda nemusí existovat, slovo přežije symbol, ačkoli skutečný stav může být stav poddanství. Slovo demokracie přiměje lidi přijmout autokracii, dokud bude symbol nedotčen. Mlhavé pojmy vyjadřované těmito slovy stačí k tomu, aby vyvolaly nejsilnější reakce, které stabilizují kulturní chování lidí, dokonce i když vnitřní forma kultury podléhá značným změnám, které probíhají nepozorovaně, i proto, aby se zachoval symbol.

Slova nejsou jedinými symboly, které tímto způsobem ovlivňují chování. Existuje také spousta předmětných symbolů, jako jsou národní prapory a kříže nebo ustavené literární a hudební formy, které dosáhly významu symbolů, podobně jako modlitby různých věr, národní písně a hymny. Jejich konzervativní síla spočívá v jejich emocionálním účinku.

Jednou z nejmocnějších sil vytvářejících stabilitu je jednota automatických reakcí celé společnosti. Když všichni reagují stejným způsobem, je pro jednotlivce těžké oprostít se od společných zvyků. Ve složitě kultuře, kde existují rozmanité postoje, musí být možnost změny mnohem větší.

Nápadně se to projevuje v kontrastu mezi kulturou primitivních kmenů a naší moderní civilizací. Naše společnost není jednotná. U nás nemohou ani ti nejvzdělanější sdílet celou civilizaci. U primitivních kmenů jsou rozdíly v zaměstnání, zájmech a znalostech srovnatelně nepatrné. Každý jednotlivec je do velké míry obeznámen se všemi myšlenkami, city a činnostmi společenství. Jednota chování je podobná té, která se u nás vyžaduje od člena sociální skupiny. Osoba, která se neshoduje se zvyky, myšlením a činnostmi své skupiny, ztrácí své postavení a musí skupinu opustit. V naší moderní civilizaci nalezne patrně novou skupinu, spřízněnou se zvyky, se kterými může souhlasit. V primitivní společnosti takové skupiny chybějí. U nás je přítomnost mnoha skupin různé úrovně zájmu a chování stimulem pro kritické sebehodnocení, pro konflikty skupinových zájmů, a kromě toho existují vždy jiné formy důvěrného styku. U primitivních národů

uvnitř kmenové jednotky k takové stimulaci nedochází. Proto lze mnohem obtížněji dosáhnout nezávislosti a kmenová měřítka mají mnohem větší moc.

Osobní nezávislost je tím menší, čím znatelněji kulturu ovládá jedna myšlenka, která řídí činnost každého jedince. Můžeme to ukázat na příkladu Indiánů ze severozápadního pobřeží Ameriky a Indiánů préríjních. Obyvatele pobřeží ovládá přání dosáhnout společenského významu tím, že vystavují na odív bohatství, obsazují místa vysoko na společenském žebříčku, což závisí na původu a na konformitě se společenskými požadavky třídy. Touha po společenské prestiži nachází výraz v hromadění bohatství, v jeho utrácení, v častém předvádění se, v soutěžení rivalů stejného společenského postavení, ve sňatcích, aby se dětem zajistilo postavení. Tyto rysy se u Indiánů projevují dokonce více než ve skupině bohatých mladých lidí v našich městech, kteří zdědili majetek, ale kteří své postavení ve společnosti ztrácejí, pokud s ní neudrží krok. Touto podstatou a intenzitou, s jakou se v mladých pěstuje touha po prestiži, aby vznikly jiné formy, se udržují stále kulturní vyhlídky. Podobnou věc lze pozorovat u domorodců Nové Guineje, u kterých je předvádění bohatství také dominující vášní.

Zcela jiná je podstata života préríjních Indiánů. Myšlenky a činy všech podněcuje přání dosáhnout cti v boji. Společenské postavení je úzce spjato s úspěchem v boji a touha po významnosti je každému dítěti důrazně vštěpována. Spojení těchto dvou tendencí určuje menší status společenství a zabírá vývoj odlišných ideálů.

Opět jiné jsou podmínky u územně stabilizovaných kmenů v Novém Mexiku. Podle dr. Ruth L. Bunzelové si Indián kmene Zuni hlavně přeje shodovat se s obecným chováním a ničím nevynikat. Významnost přináší s sebou tolik povinností a nepřátelství, že se jí každý vyhýbá. V životě dominuje zájem zabývat se obřady, a to, spojeno se strachem z velké odpovědnosti, vytváří neměnnou atmosféru života.

Benedictová jasně vysvětlila základní rozdíl mezi formalismem Pueblanů a nenápadností jiných indiánských kmenů. Pueblané netouží po kultivování zvyků, které vedou k individuálnímu nebo davovému vzrušení, nežívají drogy, vyvolávající extázi, neprovazují orgiastické tance, nemučí se, nenavozují samoindukcí vize, což jsou rysy, které jsou společné téměř všem ostatním indiánským kmenům.

Neméně zajímavá je základní role, kterou hraje myšlenka posvátnosti vysoce postavených osob. Vyjadřuje ji zvláště jejich nedotknou-

telnost a posvátnost předmětů, které jim patří. Takové zvyky existují prakticky v celé Polynésii a musejí být starým rysem polynéské kultury.

Jednota společenských zvyků a nedostatek příkladů odlišného chování znesnadňuje ve všech těchto případech nějaké odchylky a staví do protispolečenského světla toho jedince, který není konformní, a to i v tom případě, když jeho revoltu vyvolal nadřazený rozum a silný charakter.

V primitivní společnosti je ve většině případů všeobecný kulturní rozhled stejný a jen zřídka se přihodí případy, které odporují obvyklému chování. To, že mnoho jedinců zaujímá stejný postoj, má za následek stabilizační účinek.

Dějiny Evropy také přesvědčivě ukazují, že základní názory, jednou utvrzené, se houževnatě udržují. Ke změnám dochází pomalu a navzdory silnému odporu. Jako příklad nám může posloužit vztah jedince k církvi.

Ochotné podřízení se církevní autoritě, které bylo charakteristické pro evropský a americký život v dřívějších dobách, a přijímání tradičního dogma bez zaváhání dnes ustupují osobní svobodě. Ovšem tato změna byla velmi pomalá a stále ještě ji kladou energický odpor ti, kteří lpějí na dřívějších názorech. Klid, se kterým přijímáme změny vyznání nebo úplný rozchod s církví, byl po mnoho století nemyšlitelný. Avšak i dnes jej někteří neradi vidí.

Jiným vhodným příkladem je pomalý rozpad feudalismu a postupné vymizení královských a šlechtických privilegií.

Stejně tak poučné jsou dějiny racionalismu. Snaha porozumět všem dějům jako následkům známých příčin vedla k vývoji moderní vědy a rozšířila se na všechny obory. Přísná aplikace metody vyžaduje redukci každého jevu na jeho příčinu. Smysl, teleologické hledisko a náhoda jsou vyloučeny. Na Darwinově teorii o přirozeném výběru bylo pravděpodobně nejatraktivnější to, že nahradila vysvětlení původu živých forem čistě příčinným výkladem.

Síla racionalistického stanoviska se také projevuje v postoji psychoanalýzy, která odmítá přijmout jakoukoli z našich obyčejných každodenních činností jako náhodnou a činí si nároky na vnitřní, příčinné spojení všech duševních procesů.

Byl by omyl tvrdit, že konečnou formou myšlení je všeobecná aplikace racionalismu, že je to konečný výsledek, kterého má náš organis-

mus dosáhnout. Opakem racionalistické negace smyslu nebo převedení smyslu na příčinu a negace náhody, která ovlivňuje jednotlivé jevy, je snaha o poznání.

V dobách velkého lidového hnutí, kdy jsou masy v civilizované společnosti ovládnuty jednou myšlenkou, dochází ke ztrátě osobní nezávislosti stejně tak, jak je tomu v primitivní společnosti. Obdobím takových dominantních myšlenek jsme prošli během světové války. Je možné, že každý evropský národ byl stejně postižen. Před vypuknutím války najednou zmizely domnělé závažné spory a každý národ sjednotila jediná myšlenka.

V různorodé kultuře, ve které je dítě vystaveno vlivům protichůdných tendencí, je síla populárních myšlenek menší. Nikdo tak není předem automaticky dán, nikdo se nemůže dostatečně pevně povahově formovat tak, aby kladl odpor odlišným zvyklostem.

Vytvoření kritického postoje vyžaduje, existuje-li pouze jedno dominující stanovisko, silný a tvořivý intelekt. Možnost kritického výběru je tam, kde je mnoho názorů a žádný z nich nemá zvláštní emocionální charakter.

Čím větší je diferenciací skupin uvnitř sociální jednotky a styk mezi nimi užší, tím je nepravděpodobnější, že se některá tradiční forma chování zafixuje tak, že přeroste v automatismus. Dítě je v rozrůzněné kultuře — pokud se nestane členem kasty — vystaveno tolika protichůdným tendencím, že pouze některé se může povahově formovat tak, aby se stalo těmito tendencím nepřístupné.

Třídní společnost, která se skládá z volně vymezených skupin s privilegii a různými názory, podléhá tedy více změně než homogenní společnost. Když jsou v třídní společnosti skupiny přesně odděleny, takže si vytvářejí vlastní kódy chování, přibližuje se jejich konzervatismus, pokud jde o specifické názory, konzervatismu beztřídní společnosti tím více, čím jsou skupiny výlučnější. Příkladem je „zákon cti“, který donedávna přežíval mezi důstojníky evropských armád. Tento zákon požadoval vyrovnání sporů, jež byly v nějakém vztahu ke cti, soubojem. Soudní vyrovnání se považovalo za nečestné. V primitivní společnosti nechybějí podobné jevy. Tak „zákon cti“ u jednoho kmene préríjních Indiánů vyžaduje statečnost, která se od obyčejného válečníka nečeká. Beztřídní společnost Eskymáků může vysvětlit jejich silný konzervatismus. Eskymácká kultura se za dlouhou dobu změnila jen nepatrně. Eskymáci nemají kontakt s cizími kulturami a

jejich společnost je značně homogenní. Všechny domácnosti jsou prakticky na stejné úrovni a všichni se podílejí na kmenové kultuře. Se stálostí jejich kultury kontrastují poměrně rychlé změny u Indiánů z Britské Kolumbie, kteří jsou ve spojení s různými kulturami; vzhledem k nestejným právním jednotlivců, rodin a pospolitostí se jejich zvyky neustále mění.

Ve všech případech, ve kterých se o zachování zvyků stará několik jedinců, dochází k facilitaci změn. Posvátné obřady jsou u mnoha kmenů v rukou několika kněží nebo jednoho náčelníka či kněze. Ačkoli jejich povinností je zachovávat provádění obřadů věrně do všech detailů, existuje dost důkazů o tom, že obřady se mohou vlivem jejich zapomnělosti, ambicí a představitosti rychle měnit.

Vliv jedince na kulturu závisí nejen na jeho moci, ale také na tom, jak je společnost připravena změny přijmout. Možnost ovlivňovat do značné míry kmenový život se objevuje v neustálených podmínkách kulturního života, vyvolaných kontaktem evropských a primitivních civilizací. Případy, ve kterých lze nový objev přičítat známému jedinci, se nehledají lehce. Je však jisté, že se rychle rozšiřuje nový prvek, který navrhl nebo objevil domorodec nebo dokonce někdo, kdo není členem určité pospolitosti. Vynálezem tohoto druhu je pojistka pušky, kterou vyvinuli Eskymáci ze Smithovy země, aby nahradili rozbité pojistky pušek, které nemohli opravovat bez nepostradatelných nástrojů a materiálů. Předpokládá se, že pomocí amerických a skotských velrybářů došlo ke změně tvaru harpunové hlavičky, protože se na její výrobu začalo používat železo, zatímco dříve se vyráběla z kosti a naplaveného dřeva. Eskymáci ji rychle přejali. Jiný příklad jsem zaznamenal v zimě 1930—1931. Dříve žili všichni Indiáni z Fort Rupert v Britské Kolumbii ve velkých čtvercových prkených domech. Některé z nich ještě dnes stojí. Uprostřed domu je velké ohniště. Podél stěn domu jsou umístěny malé ložnice na vyvýšené podlaze. Při slavnostních příležitostech sedí lidé kolem stěn na zemi u zvýšené podlahy. Nyní mnoho z nich žije ve standardních domcích, které jsou konstruovány tak, že velký přední nezařízený pokoj, s kamny uprostřed, slouží jako shromažďovací místnost. Kuchyně, ložnice a skladiště jsou malé a jsou umístěny za předním pokojem. Půdorys byl přesně navržen tak, aby umožňoval starý způsob shromažďování, tj. aby hosté mohli sedět kolem zdí na zemi jako ve starých prkených domech.

V témže kmeni začala jedna žena kolem roku 1920 zdobit novým způsobem košíky ze smrkových kořenů, a to silnými dřevěnými pružinami, které zastrkovala do jejich ok. Nyní to dělají všechny ženy, které pletou košíky; s novým zdobením vznikly i nové tvary košů. Tkalci začali tehdy také kopírovat košíkářství Lillooetů, kmene z nitra Britské Kolumbie, a tento zvyk se také dosti ujal.

Ještě charakterističtější jsou nové formy náboženského dogmatu a praxe, které vyplynuly z moderních podmínek. Objevilo se mnoho domorodých proroků, kteří s větším nebo menším úspěchem měnili nebo ovlivňovali náboženská vyznání lidí. Jejich proroctví však byla odrazem smíšené kultury. Takové byly náboženské tance, které vznikly v kmeni Utů a rozšířily se do velké části Severní Ameriky, takové je šejkristické náboženství ze státu Washington, organizované podle křesťanského vzoru, dogma, které vzniklo jako kuriózní směs křesťanství a starých věr, ale které se stále více vyvíjelo v duchu starodávného šamanismu. Dnes se stejné rysy projevují při šíření indiánského kultu peyoto. Víze vyvolané drogami, staré víry a křesťanské učení mají za následek množství různých kultů, ve kterých je propleteno staré a nové.

V řadě případů lze též vystopovat vliv jednotlivce na umělecký styl. Umělec je obvykle omezen zvláštním uměleckým stylem a technikou svého prostředí. Dal jsem řadě indiánských dětí ze státní školy v Aler-tově zátoce v Britské Kolumbii namalovat zvířata, aniž bych jim předem řekl, jaké zvíře si mají vybrat a jak je namalovat. Mnozí z dvánáctiletých a starších chlapců si vybrali žraloka a namalovali ho ve stylu starého indiánského umění, které na ně mělo takový vliv, že se, ačkoli se vyskytly nové varianty, jen tu a tam od něj uchýlili. Za nejnámější případy nových uměleckých stylů, které vytvořili jednotlivci, se považuje styl Marie Martínezové z puebla San Ildefonso a technika Nampeyo, ženy z kmene Hopiů. Marie Martínezová vytvořila naivní kresby na černém zářícím pozadí, spojené s novými vzory. Nampeyo vynalezla nový styl v hrnčířství. Inspirovala se vzory na prehistorických hliněných mísách.

Politik může dosadit nové myšlenky do staré politické formy, ačkoli právě ty ovlivňují jeho myšlení a omezují rozsah toho, co je přijatelné. Tak slavný Svaz Irokézů, který byl v hlavních rysech pravděpodobně výtvozem jednotlivce, byl založen na staré kmenové organizaci. Možná, že nejvhodnějším příkladem je reorganizace

kmenů Zulů, kterou provedl Čaka, jenž zavedl přísnou vojenskou správu.

Jedné skupině lidí se může podařit zavést radikální změny v kultuře jen tehdy, je-li nová reforma kultury, náboženství nebo hospodářského života nvcena násilím. Tak to udělali Inkové, tak se stalo při prvotním šíření křesťanství a mohamedánství, jinde zase při násilném vyhazování protestantismu aj.

Nové myšlenky nevznikají v kultuře obvykle náhodně, ale jejich zrod ovlivňuje kultura, ve které se vytvářejí. Jednotlivce má možnost usměrnit způsob myšlení jen tehdy, když je kultura otřesena nárazy cizích myšlenek nebo prudkými změnami, které byly vyvolány rušivými momenty. Nové myšlení může dále usměrňovat kulturní změny.

Není třeba znovu hovořit o rychlosti nedávných změn v názorech. Přinesly je pokroky ve vědě a všeobecné rozšíření znalostí, které podlamují mnohé z věr a zvyků, jež přežívají z dřívějších dob. Ale je nutno poznamenat, že navzdory tomu, že se víra v tradici rozhodně zhroutila, trvá dosud silný odpor proti její negaci. Tento odpor se projevuje v pověřivých názorech studentů, shromážděných kolem profesora Tozzeru, v módě věřit v jasně podvodná spiritistická média — dokonce mezi vzdělanými osobami — a v ochotě přijímat křesťanskou vědu.

Všeobecně lze pozorovat, že činnosti jsou stabilnější než myšlení a názory. Důkazem je snadnost, s jakou mění slova své významy a přitom mají stále stejný tvar, který vzniká pohybem artikulačních orgánů.

Lepší příklady se najdou v různorodosti kulturních fakt. V Severní Americe se na velkém území provozují rituály, jejichž hlavní plán a většina detailů se u mnoha kmenů neliší. Ale význam rituálu je téměř pokaždé jiný. Takzvaný Sluneční tanec se všude tančí podle obdobné osnovy a má stejné hlavní rysy. Pro jeden kmen však znamená prosbu o úspěch v boji, pro druhý příslib uzdravení z těžké nemoci. Je to také prostředek pro prevenci nemocí.

Jiným výborným příkladem je dekorativní umění prérijních Indiánů. Vzory, kterých používají při malování a vyšívání, jsou jednoduchého tvaru — přímkou, trojúhelníky a kvádry. Jejich kompozice je také u mnoha kmenů tak obdobná, že musíme usuzovat na jejich společný původ. Pro nás jsou tyto vzory jen ornamenty. Pro Indiány mají svůj význam, smysl, asi takový, jako když my spojujeme nějaký význam s praporem a jinými národními nebo náboženskými emblémy. Vý-

znamy, myšlenky spojené se znaky jsou velmi různé. Rovnoramenný trojúhelník s krátkými přímkami, které jdou směrem dolů z jeho základny, představuje pro jeden kmen medvědí tlapu s dlouhými drápy, pro jiný je to stan s kolíky, které drží střechu, pro další hora s vodopády na úpatí a ještě pro jiný dešťový mrak, ze kterého prší. Význam znaku se mění podle kulturního zaměření národa; tvar, který závisí na jeho řemeslnických činnostech, se nemění.

Obdobná věc se projevuje i v pohádkách primitivních národů. Na velkém území si národy s naprosto odlišnými kulturami vyprávějí podobné pohádky. Ale představy, které se k vyprávění vážou, závisí na kulturních zájmech jednotlivého národa. Co je pro jeden kmen mýtus, vypráví si druhý pro zasmání. Jestliže se národ zajímá hlavně o hvězdy, má pohádka asi formu mýtu o hvězdách, zajímá-li se o zvířata, pohádka může být o poměrech ve světě zvířat. Když kmen usiluje hlavně o život naplněný obřady, bude pohádka o obřadech.

V naší civilizaci jsou běžné také druhotné výklady. O některých starých obyčejích, které ztratily svůj význam, hovoříme jako o přežitcích. Mnohé z věcí používaných evropskou šlechtou a církví jsou přežitky, které ztratily svůj význam.

Dobrym příkladem je historie omezení v jídle. To, že Židé mají zapovězeno jíst jiné maso než maso sudokopytných přežvýkavců, je obdobou jiných omezení v jídle, která jsou rozšířena mezi lidmi na celém světě. Židovský zákaz pochází z doby před Mojžíšem a není v žádném vztahu ke vzniku a vývoji židovského monoteismu. Židovská ortodoxie jej interpretuje jako důležitý prvek Jahvova náboženství. V naší racionalistické době se snažíme vysvětlit zákaz o konzumaci vepřového masa na základě domněnky, že je v tropických zemích nezdravé.

Podobně je tomu s incestem. Nevíme, jaký je jeho původ, ale jeho porušení se téměř všude považuje za jeden z nejohavnějších náboženských přestupků. Dnes se lidé často naivně domnívají, že je tento zákaz založen na zkušenostech se zhoubným vlivem neplodnosti. V tom příčina určitě netkví, protože incest není biologický pojem, ale pojem společenský. Není to otázka zabránění sňatku mezi pokrevnými příbuznými, ale spíše otázka toho, které skupiny lidí se považují za příbuzné. Tak sňatky mezi dětmi dvou bratrů či dvou sester se považují za incestní, zatímco ve stejném kmenu se syn může oženit s dcerou matčina bratra. Z biologického hlediska jsou obě skupiny stejně příbuzné.

Také „neděle“ prošla zajímavým vývojem. Dnes se za neděli považuje den pracovního odpočinku. Vznikla jako svatý den a existuje tu jistá analogie se smolnými dny nebo se dny, ve kterých se nepřátelské kmeny mírumilovně navštěvují za účelem směnného obchodu.

Tyto obyčeje musíme považovat za automatické, za obyčeje, které zafixoval dlouhotrvající zvyk. Jakmile si je uvědomujeme, naše racionalistická mysl pro ně hledá vhodné vysvětlení, což závisí na způsobu našeho myšlení.

Přeložila Ivana Knytllová